

การมีส่วนร่วมสร้างเสริมอาชีพผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาส้มสมุนไพร

Participation for Career Promotion of the Elderly by Adopting Local Wisdom on Herb Pickled Fish Food Product

เดือนเพ็ญพร ชัยภักดี¹

Duanpenporn Chaiphakdee¹

Received : March 4, 2019; Revised : April 17, 2019; Accepted : April 22, 2019

บทคัดย่อ (Abstract)

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนที่มีการทำปลาส้ม 2) เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาส้มสมุนไพร 3) เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมอาชีพแก่ผู้สูงอายุ 4) เพื่อเสนอแนะนโยบายการสร้างอาชีพแก่ผู้สูงอายุ รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มแปรรูปปลาส้ม จำนวน 30 คน เก็บข้อมูลด้วย วิธีสัมภาษณ์ สทนากลุ่ม และการบันทึกภาคสนาม ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพบริบทชุมชนที่มีการทำปลาส้ม มีบริบทดังนี้ 1.1) แหล่งน้ำ 1.2) ผู้นำชุมชน /กลุ่ม 1.3) กิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนต่อเนื่อง 1.4) การช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มเน้นการประกอบอาชีพ 1.5) การทำปลาส้มที่พึ่งพาตนเอง 2) รูปแบบการสร้างเสริม อาชีพผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาส้มสมุนไพร มีกิจกรรมการเรียนรู้ ในการขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพผู้สูงอายุไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย ดังนี้ 2.1) การมีส่วนร่วม (Participation) 2.2) มีความสนใจ (Interest) 2.3) การสร้างเครือข่าย (Network) 2.4) การสนับสนุน (Support) 2.5) การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed) 2.6) สังคมแห่งการเรียนรู้ (Social Learning) ด้วยรูปแบบ PINSSS Model 3) แนวทางการสร้างอาชีพแก่ผู้สูงอายุ จากการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร จากภูมิปัญญาปลาส้มสมุนไพร พบว่า ภาครัฐ ภาคชุมชน แสวงหาช่องทางการตลาด ที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุ ให้มีทุนหมุนเวียนอาชีพผู้สูงอายุให้ลดการพึ่งพาจากรัฐ 4) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย แนวทางการสร้างอาชีพแก่ผู้สูงอายุ พบว่า ควรจัดสร้างศูนย์กลางข้อมูลอำนวยความสะดวก การสร้างงานและอาชีพเสริมรายได้ของผู้สูงอายุ จัดหาสถานที่จำหน่ายปลาส้มสมุนไพรให้สะดวกซื้อ รัฐควรจัดสรรทุนอุดหนุนจัดตั้งกลุ่มอาชีพแก่ผู้สูงอายุแบบให้เปล่า

คำสำคัญ (Keywords) : การมีส่วนร่วมปลาส้มสมุนไพร, อาชีพผู้สูงอายุ, ภูมิปัญญา, ปลาส้มสมุนไพร

¹คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ; Faculty of Education, Chaiyaphum Rajabhat University, Thailand; e-mail : dr.duanpenporn@gmail.com

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the context of the community that has been produced Pickled Fish, 2) to study the pattern of career enhancement for the elderly by adopting the wisdom of Herbal Pickled fish producing, 3) to find ways to promote careers for the elderly and 4) to suggest the policy of creating a career for the elderly. Participatory action research was conducted in the qualitative research. Target groups were 30 elderly and Herbal Pickled fish producing groups. Data were collected by interviewing, group discussion and field recording. The research found that; 1) Community conditions in Chaiyaphum province containing the Pickled Fish with the following context 1.1) Water source 1.2) Community/Groups leaders 1.3) Continuing learning activities in the community 1.4) Helping members of the group focus on their career 1.5) self-producing Pickled Fish 2) Model for enhancing the elderly occupation by using processed wisdom of food products — herbal pickled fish, Have learning activities Driving the career of the elderly to success consists of 2.1) Participation 2.2) Interest 2.3) Network 2.4) Support 2.5) Self-directed 6.Socail Learning by PINSSS Model 3) Guidelines for creating careers for the elderly from the processing of herbal pickled fish products found that the government sector, community, seek marketing channels that facilitates the elderly to have a career to reduce dependency from the state. 4) Policy recommendations for career creation methods for the elderly found that the information center should be constructed to facilitate job creation and occupation to increase the income of the elderly. In addition, there should be a convenient place for the sale of herbal pickled fish and the state should allocate subsidies to set up a career group for the elderly in a free cost.

Keywords : Participation, Promotes Career Senior, Wisdoms Foods, Herbs Pickled Fish

บทนำ (Introduction)

การสร้างสังคมการเรียนรู้จากรากฐานภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ที่จะนำไปสู่การสร้างงาน ก่อให้รายได้เลี้ยงชีพนั้น ด้วยสถานการณ์ของผู้สูงอายุในประเทศไทย ก่อนจะถึงในปี 2568 จำเป็นต้องเร่งเตรียมความพร้อมรองรับประชากรผู้สูงอายุ การสร้างโอกาสการเรียนรู้ร่วมกันและสร้างเสริมอาชีพ เศรษฐกิจชุมชนและสังคมต้องกระทำไปพร้อม ๆ กันเป็นการแก้ปัญหาระยะสั้น การนำอาหารท้องถิ่น“ปลาสาม” มาเป็นรากฐานพัฒนามาจากการถนอมอาหารเป็นภูมิปัญญาไทยในหมู่ประชากรในภาคอีสาน ปัจจุบันปลาสามเป็นอาชีพวิสาหกิจชุมชนที่กระจายกันอยู่ในภาคอีสานแต่ละพื้นที่ที่มีสูตรปลาสามที่มีรสอร่อยที่ต่างกัน (Research Management Division, Khonkaen University,

2018: 10-12) ภูมิปัญญาการทำปลาสาม เป็นความรู้ต้นทุนของผู้สูงอายุการรวมกลุ่มสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้มีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์และร่วมประเมินผล เน้นที่ให้สมาชิกชุมชนผู้สูงอายุรู้จักคิดวิเคราะห์ใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจครอบครัว ชุมชนสังคมสิ่งแวดล้อม การบูรณาการมีส่วนร่วมจากภาคชุมชน ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคธุรกิจและภาครัฐ ร่วมกับบุคคลหลายกลุ่มหลายวัย ร่วมส่งเสริมสังคมที่ผู้สูงอายุเป็นพลังร่วมหนุนนำให้ผู้สูงอายุ ให้ความร่วมมือการทำงาน สร้างกิจกรรมเข้ามามีส่วนร่วมในสังคม ช่วยเสริมคุณค่าชีวิตให้ผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน (National Statistical Office, 2016 : 25-34) ภูมิปัญญาอาหารไทยในแต่ละท้องถิ่น ช่วยดำรงชีวิตเกี่ยวกับธรรมชาติ มีการปรับสภาพชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ก่อเกิดวัฒนธรรมการบริโภคปลา บ่งบอกถึงวิถีการดำรงชีวิตภายใต้การปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Wasri, 2017 : 25-32) กลไกการวิจัยในมิติสังคมเชิงพื้นที่ ตามบริบทชุมชนรอบบึงละหานอำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ เป็นบึงขนาดใหญ่เป็นอันดับ 4 ของประเทศไทย ชาวบ้านรอบบึงละหานมีอาชีพประมง จับปลาในบึงละหาน การทำปลาสามเป็นภูมิปัญญาในชุมชนในแต่ละปี สามารถสร้างงาน สร้างเงินสร้างอาชีพให้กับคนในพื้นที่ ได้เป็นอย่างดีมาต่อเนื่อง (Sakullikitkaretsrima and Chaiphakdee, 2018 : 21-28)

ยุทธศาสตร์พัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในจังหวัดชัยภูมิ เน้นพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีคุณภาพ ชุมชนจึงเป็นกลไกเริ่มต้น ที่สร้างการมีส่วนร่วม เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ต่อยอดทางภูมิปัญญา แปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาสามสมุนไพรสร้างคุณค่าทางอาหารการเสริมสร้างอาชีพผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาแปรรูป ผลิตภัณฑ์อาหารปลาสามสมุนไพร มีกิจกรรมการเรียนรู้ การขับเคลื่อนการสร้างอาชีพผู้สูงอายุไปสู่ความสำเร็จ ด้วยการมีส่วนร่วม มีความสนใจ สร้างเครือข่าย และมีการสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง นำสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ผู้สูงอายุ ได้พัฒนาศักยภาพ นำภูมิปัญญามาต่อยอดผลิตปลาสามสมุนไพร เป็นการสร้างอาชีพเพื่อมีรายได้ดี การรวมกลุ่มทำกิจกรรม ส่งเสริมผู้สูงอายุมีบทบาทและมีส่วนร่วม ในการร่วมคิดร่วมสร้างกิจกรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ใช้ศักยภาพ ศักยภาพ สร้างอาชีพที่เหมาะสม (Lahan Subdistrict Administrative Organization, 2017 : 36-45) ชุมชนรอบบึงละหาน อุดมสมบูรณ์ด้วยปลาหลากหลายชนิด จึงเป็นกลไกเริ่มต้นที่สร้างการมีส่วนร่วมเกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ต่อยอดทางภูมิปัญญาแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาสามสมุนไพรที่มีรสเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ชาวบ้านนำความรู้ประสบการณ์ที่ภูมิปัญญาเข้ามาส่งเสริมต่อยอดตามหลักวิชาการโภชนาการอาหารสุขภาพ นำสมุนไพรมาเสริมสร้างคุณค่าทางอาหารเป็นติดอาวุธทางปัญญาให้กับชุมชน สำหรับดำเนินการสร้างอาชีพการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาสามสมุนไพร ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาศักยภาพให้มีทักษะความพร้อมในการประกอบอาชีพ โดยใช้ความรู้เดิมผสมผสานความรู้ใหม่ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เกิดกรรมวิธีใหม่ ให้ดีกว่าเดิมนำมาเสริมสร้างให้ผู้สูงอายุมีงานทำ มีอาชีพสร้างรายได้จากภูมิปัญญาผู้สูงอายุได้

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนที่มีการทำปลาสามในจังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในจังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมอาชีพแก่ผู้สูงอายุจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารจากภูมิปัญญาปลาสามสมุนไพร
4. เพื่อเสนอแนะนโยบายการสร้างเสริมอาชีพแก่ผู้สูงอายุจากภูมิปัญญาแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาสามสมุนไพร

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การวิจัยครั้งนี้ เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยและพัฒนาใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ขั้นตอนการดำเนินการทำวิจัย 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเตรียมการ สัมภาษณ์บริบทชุมชนที่มีการทำปลาสาม ในจังหวัดชัยภูมิ เลือกพื้นที่เป้าหมายชุมชนที่ตั้งรอบบึงละหาน ประกอบด้วย บ้านละหาน บ้านดอนระนาม บ้านหนองบัวบาน บ้านหนองบัวใหญ่ ตำบลละหาน อำเภोजัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ การจัดเสวนา ประเด็น การสร้างงานอาชีพทำปลาสามจากภูมิปัญญาผู้สูงอายุ กลุ่มเป้าหมาย 15 คน ประกอบด้วย 1) องค์กรวิชาการ 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) องค์กรชุมชน 4) องค์กรเอกชน 5) องค์กรภาครัฐ ได้ข้อสรุปอาชีพผู้สูงอายุ ถอดบทเรียนภูมิปัญญาการทำปลาสาม จากประสบการณ์กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 10 คน

ระยะที่ 2 ระยะดำเนินการ จัดสนทนากลุ่ม รูปแบบอาชีพทำปลาสามจากภูมิปัญญาผู้สูงอายุ จำนวน 15 คน กลุ่มละ 3 คน ประกอบด้วย 1) กลุ่มภูมิปัญญาการทำปลาสามผู้สูงอายุ 2) กลุ่มแปรรูปอาหาร 3) นักพัฒนาชุมชน 4) นักโภชนาการ 5) ผู้นำชุมชน จัดศึกษาดูงานพื้นที่ภูมิปัญญาการทำอาหารปลาสามแม่สำราญ หาญแจ้ ร่วมประชุมกลุ่มจำนวน 25 คน จัดอบรมปฏิบัติการ 20 คน นักโภชนาการ 1 คน นักพัฒนาชุมชน 1 คน ตัวแทนการตลาด 2 คน การทำปลาสามจากภูมิปัญญาดั้งเดิมในชุมชน 30 คน วงรอบที่ 1 กลุ่มอาหารปลาบ้านหนองบัวบาน ตำบลหนองบัวบาน อำเภोजัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ประเมินการอบรมวงรอบที่ 1 สะท้อนวงรอบที่ 2 กลุ่มบ้านท่ากอก ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอกำแพงศรี จังหวัดชัยภูมิ วงรอบที่ 3 กลุ่มบ้านละหาน อำเภोजัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ได้แนวทางการส่งเสริมอาชีพแก่ผู้สูงอายุที่เหมาะสมและการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารจากภูมิปัญญาปลาสามสมุนไพร ประชุมกลุ่มประเมินผลวงรอบที่ 3 สะท้อน สัมภาษณ์ ถอดบทเรียนจาก 3 กลุ่ม ฝึกปฏิบัติการทำปลาสามสมุนไพรร่วมกัน 3 กลุ่ม ตัวแทนจาก 3 กลุ่ม ๆ ละ 10 คนรวม 30 คน เพื่อได้แนวทางการสร้างเสริมอาชีพแก่ผู้สูงอายุจากภูมิปัญญาแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาสามสมุนไพร

ระยะที่ 3 ระยะกำกับติดตามกระบวนการพัฒนา จัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนประชากรกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มแปรรูปอาหาร 30 คนประชุมกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม สนทนา นำเสนอประเด็น การสร้างเสริมอาชีพแก่ผู้สูงอายุจากภูมิปัญญาแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาผสมสมุนไพร

ผลการวิจัย (Research Results)

การวิจัยครั้งนี้ เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนการดำเนินการทำวิจัย 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเตรียมการ สรรวจบริบทชุมชนที่มีการทำปลาผสม ในจังหวัดชัยภูมิ ด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง พบว่า สภาพบริบทชุมชนที่มีการทำปลาผสม มีองค์ประกอบคือ 1) แหล่งน้ำ 2) ผู้นำชุมชน /กลุ่ม 3) กิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนต่อเนื่อง 4) การช่วยเหลือสมาชิกกลุ่ม เน้นการประกอบอาชีพ 5) การทำปลาผสมที่พึ่งพาตนเอง การจัดเวทีเสวนา การสร้างโอกาสงานอาชีพ ผู้สูงอายุ 1) เตรียมกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย 1) องค์กรวิชาการ 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) องค์กรชุมชน 4) องค์กรเอกชน 5) องค์กรภาครัฐ ประชากรจำนวน 15 คน ถอดบทเรียน จากประสบการณ์กลุ่มอาหารแปรรูปด้านภูมิปัญญาการทำปลาผสม ประชากรจำนวน 10 คน ได้ข้อสรุปอาชีพผู้สูงอายุและภูมิปัญญาการทำอาหารปลาผสม

ระยะที่ 2 ระยะดำเนินการ จัดสนทนากลุ่ม ประเด็นสนทนาทางเลือกอาชีพผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้สูงอายุ 2) กลุ่มแปรรูปอาหาร 3) นักพัฒนาชุมชน 4) นักโภชนาการ 5) ทีมวิจัย ประชากร จำนวน 15 คน ศึกษาดูงานในพื้นที่ตำบลละหานบ้านดอนระนามภูมิปัญญาการทำอาหารปลาผสมกลุ่มผู้สูงอายุ ประชุมกลุ่ม ประเด็นรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในการทำอาหารปลาผสมสมุนไพร ประกอบด้วย วิทยากร 2 คน ผู้เข้าฝึกอบรมปฏิบัติการ 20 คน นักโภชนาการ 1 คน นักพัฒนาชุมชน 1 คน ตัวแทนการตลาด 2 คน สรุป ขั้นตอน/สูตร การทำปลาผสมสมุนไพร วงรอบที่ 1 ฝึกปฏิบัติการอบรม การทำปลาผสมจากภูมิปัญญาดั้งเดิมในชุมชน 30 คน กลุ่มอาหารปลาบ้านหนองบัวบาน ตำบลหนองบัวบาน อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ประเมินผล วงรอบที่ 1 พบว่า ขั้นตอนการหมักปลากับน้ำเกลือ 1 ชั่วโมงไม่เพียงพอ นำมาปรับปรุงการอบรม รอบที่ 2 ร่วมอบรมทำปลาผสมกับ กลุ่มปลาผสมบ้านท่ากอก จำนวน 19 คน พบว่า หมักปลากับน้ำเกลือ อย่างน้อย 3 ชั่วโมง พร้อมใส่ซึ่งเป็นส่วนผสมในท้องปลา อบรมทำปลาผสมครั้งที่ 3 ร่วมกัน 3 กลุ่ม จำนวน 40 คน ประกอบด้วย กลุ่มปลาผสมบ้านละหาน บ้านหนองบัวบาน บ้านท่ากอก ร่วมอบรมปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารจากภูมิปัญญาปลาผสมสมุนไพร ประเมินผล ได้สูตรปลาผสมสมุนไพร และถอดบทเรียนจาก 3 กลุ่ม ตัวแทนจาก 3 กลุ่ม ๆ ละ 10 คนรวม 30 คน เพื่อได้แนวทางการสร้างเสริมอาชีพแก่ผู้สูงอายุที่เกิดจากจากภูมิปัญญาแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาผสมสมุนไพร มีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วม (P : Participation) 2) ความสนใจ (I : Interest) 3) เครือข่าย (N : Network) 4) การสนับสนุน (Support) 5) การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed) 6) สังคมแห่งการเรียนรู้ (Social Learning) ผลการสนทนา กลุ่มภาคีเครือข่ายชุมชน ได้

รูปแบบ PINSSS Model นำมาเสริมสร้างอาชีพผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาผสมสมุนไพร ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ภาพโมเดล PINSSS Model การมีส่วนร่วมเสริมสร้างอาชีพผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาผสมสมุนไพร

ผลจากการถอดบทเรียน ได้สูตรปลาผสมสมุนไพร นำมาฝึกอบรมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3 กลุ่ม พบว่า สูตรปลาผสมสมุนไพร วัตถุดิบส่วนผสม ประกอบด้วย เกลือ ปลา กระเทียม ข้าวสุก มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1	ขั้นตอนที่ 2	ขั้นตอนที่ 3	ขั้นตอนที่ 4
นำเนื้อปลาทรายหรือเนื้อปลาอื่น ๆ ชูดเฉพาะเนื้อนำไปแช่เย็นพักไว้	โขลกกระเทียมพอแตก ไม่ต้องละเอียด	จึงหั่นละเอียดและนำไปโขลกอีกครั้งให้มันกลืนหอม	ข้าวหุงสุก พักไว้ให้เย็น
			
ขั้นตอนที่ 5 นำเนื้อปลาที่แช่เย็นนวดในเครื่องผสมอาหารใช้เวลาประมาณ 30 นาที	ขั้นตอนที่ 6 เติมเกลือ กระเทียมขิง และข้าวหุงสุก ดีต่อเวลาอีก 10 นาที โดยประมาณใช้การสังเกตว่า เนื้อเข้ากันดีจนส่วนผสมเข้ากันดี	ขั้นตอนที่ 7 นำส่วนผสมที่ได้มาห่อใบตอง หรือบรรจุลงในภาชนะ เพื่อเกิดรสเปรี้ยวทิ้งไว้ 1 วัน จะได้ปลาส้มพริกที่มีรสเปรี้ยว	ขั้นตอนที่ 8 หลังจาก 1 วันแล้วควรเก็บไว้ในตู้เย็นพร้อมรับประทาน
			

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการทำปลาส้มสมุนไพรชัยภูมิ

ที่มา : Sakullikitkaretsrima and Chaiphakdee (2018)

จากการสนทนากลุ่ม ระหว่างกลุ่มแปรรูปอาหารกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาการทำปลา ส้ม พบว่า การทำปลาส้มสมุนไพร จะสามารถสร้างเป็นอาชีพสำหรับผู้สูงอายุได้ ต้องมีปัจจัย 3 ปัจจัย ประกอบด้วย 1) ทุน 2) สถานที่จำหน่ายในชุมชน นอกชุมชน 3) ศูนย์กลางข้อมูล ประชาสัมพันธ์การตลาด

ระยะที่ 3 ระยะกำกับติดตามกระบวนการพัฒนาและระยะประเมินผล

ภาพที่ 3 ภาพระยะกำกับติดตาม กระบวนการพัฒนาและระยะประเมินผล กลุ่มปลาส้มสมุนไพร บ้านละหาน บ้านดอนระนาม บ้านหนองบัวบาน อำเภोजัดรัส จังหวัดชัยภูมิ
ที่มา : Sakulikitkaretsrima and Chaiphakdee (2018)

ระยะกระบวนการพัฒนา หลังจากฝึกอบรม ปฏิบัติการ ทำปลาส้มสมุนไพร จัดประชุมกลุ่ม ชักถามประกอบการสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่ม 3 กลุ่ม นำเสนอตัวแทนกลุ่มจำนวน 9 คน พบว่า การสร้างอาชีพทำปลาส้มนั้น ต้องใช้ทรัพยากรจากชุมชน มาเพิ่มพัฒนาศักยภาพชุมชน ระยะประเมินผล จัดประชุมเปิดเวที คืบข้อมูลสู่ชุมชน พบว่า แนวทางการสร้างอาชีพแก่ผู้สูงอายุจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารจากภูมิปัญญาปลาส้มสมุนไพร ควรมีการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคชุมชน แสวงหาช่องทางการตลาด ที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุ ให้มีทุนหมุนเวียนอาชีพผู้สูงอายุให้ลดการพึ่งพาจากรัฐ จัดกลุ่มสหกรณ์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ ตัวแทนกลุ่มทำปลาส้ม จำนวน 15 คน ได้สรุปว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดสร้างศูนย์กลางข้อมูลอำนวยความสะดวกการสร้างงานและอาชีพเสริมรายได้ของผู้สูงอายุจัดหาสถานที่จำหน่าย ปลาส้มสมุนไพร ให้สะดวกซื้อ รัฐควรจัดสรรทุนอุดหนุนจัดตั้งกลุ่มอาชีพแก่ผู้สูงอายุแบบให้เปล่า

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

1. สภาพชุมชนในจังหวัดชัยภูมิ ที่มีการทำปลาส้ม มีแหล่งน้ำ แม่น้ำ มีผู้นำชุมชน /กลุ่มมีภูมิปัญญาสะสมความรู้จากประสบการณ์เดิม กิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่ม ในชุมชนต่อเนื่อง การเรียนรู้ในชุมชนมีการต่อยอด ตามโอกาสในชุมชนตามฤดูกาล ตามเทศกาล เป็นไปในลักษณะเครือข่ายที่มีความต่อเนื่อง สมาชิกในกลุ่มมีการช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มการประกอบอาชีพทำปลาส้มที่พึ่งพาตนเองระยะเริ่มต้น การช่วยเหลือสมาชิก การทำปลาส้มดำเนินไปด้วยการทำรับประทานกันในครอบครัวแบบพึ่งตนเอง สมาชิกในกลุ่มผู้สูงอายุเป็นเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นลักษณะการรวม ตัวของกลุ่มบุคคลในระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับ Panich (2005) กล่าวว่า การทำงานเชื่อมโยง เครือข่ายการแลกเปลี่ยนความรู้ มี

กิจกรรมการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ในการทำงานเพื่อหาวิธีปฏิบัติที่ดี (Best Practice) สอดคล้องกับ ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ของ Knowles et al (1998 อ้างใน Swanson & Holton 2001) แนวทางวิธีการสอนหรือฝึกอบรมสำหรับผู้ใหญ่จะต้องเป็นเรื่องของ สถานการณ์ต่าง ๆ จะต้องจัดขึ้นตามความสนใจและความต้องการของผู้เรียนรู้ ซึ่งการเรียนการสอน จะต้องชี้ให้เห็นว่า ผู้ใหญ่มีความต้องการและวิธีการเรียนรู้กิจกรรมการเรียนรู้ 6 ข้อ 1) Learner's need to know ผู้ใหญ่มีความต้องการที่จะรู้ ถึงวัตถุประสงค์วิธีการเรียนก่อนที่จะเรียนหรือเข้าร่วม ฝึกอบรมเป็น จุดเริ่มต้นที่การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ 2) Self-concept of learning ผู้ใหญ่มีความต้องการที่จะเป็นผู้นำ ในตัวเองเนื่องจากเชื่อว่าเขานั้นสามารถควบคุม และนำตนเอง 3) Prior experience of the learning เมื่อบุคคลมีวุฒิภาวะยิ่งขึ้น เขาก็ยังมีประสบการณ์อย่างกว้างขวาง ทำให้เป็นแหล่ง ทรัพยากรที่มีคุณค่า ขณะเดียวกันการอบรมเป็นพื้นที่ที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ 4) Readiness to learn ความพร้อมในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะมีความสัมพันธ์อย่างมาก กับการพัฒนาภาระหน้าที่การ ปฏิบัติงาน และบทบาททางสังคมมุ่งให้เกิดประโยชน์กับชีวิตจริง 5) Orientation to learning การ เรียนรู้ของผู้ใหญ่มีแนวโน้มที่ยึดศูนย์กลางของปัญหา ในการเรียนรู้มากกว่าที่จะ ยึดเนื้อหาวิชาเป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้เหมือนกับเด็ก เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงมิติทางด้านเวลาจากการนำความรู้ เพื่อ ใ้ใช้ในอนาคตกมาเป็น การหาความรู้เพื่อใช้ในการทำงานทันทีที่การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ จึงเป็นการ ยึดปัญหาเป็นศูนย์กลาง 6) Motivation to learn แรงจูงใจในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เกิดจากปัจจัย ภายในมากกว่าปัจจัยภายนอก และสอดคล้องกับทฤษฎีสร้างสรรค์ความรู้ (Constructivism) Knowles, M. S, Holton, E. F. & Swanson, R. A. (2005) มีหลักการที่สำคัญว่ามนุษย์มีศักยภาพ ในการ สร้างความรู้ด้วยตนเอง เมื่อได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว โดยการใช้ความรู้และ ประสบการณ์เดิมที่มีอยู่สร้างความ หมายถึงของประสบการณ์ใหม่ แต่เนื่องจากมนุษย์แต่ละคนมี พัฒนาการทางสติปัญญาที่แตกต่างกัน มีความรู้และประสบการณ์เดิมที่ไม่เหมือนกันมีความสนใจ ต่างกัน มีความสามารถในการแปลความหมายของประสบการณ์ได้ไม่เท่ากัน จึงทำให้มนุษย์แต่ละ คนสร้างและพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจได้แตกต่างกันถึงแม้จะได้รับประสบการณ์ที่เหมือนกัน การที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นทำให้มนุษย์ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ทำให้มนุษย์มีโอกาสสังเคราะห์ ความคิดของตนเองและความคิดของคนอื่นมาสร้างความรู้ความเข้าใจใหม่ สอดคล้องกับ ประสบการณ์ของตนเอง ทฤษฎีสร้างสรรค์ความรู้ที่ให้ความสำคัญโดยเน้นผู้เรียน และสถานการณ์ สิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ สอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ Agrandoff (2007) พบว่า การจัดประชุม เชิงปฏิบัติการ การทำงานร่วมกันในเครือข่าย การแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการ ระหว่างบุคคลในเครือข่าย จะเป็นกิจกรรมที่ ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ที่ฝังลึกในตัวคนออกมา เป็นสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อองค์การ สอดคล้องกับ James (2007) ว่าหลักในการแบ่งปัน ความรู้ในเครือข่ายควรสร้างความไว้วางใจ การใช้บทสนทนาในการแบ่งปันความรู้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิด ประโยชน์ ต่อการเรียนรู้ของพนักงานที่ต้องการความรู้ไปแก้ไขปัญหาในการทำงาน

2. รูปแบบการเสริมสร้างอาชีพผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาสมุนไพรผลการ จัดสนทนากลุ่ม อาชีพที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ พบว่า การเสริมสร้างอาชีพ

ผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาปลาสามมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายมาก่อน ผู้สูงอายุมีการเรียนรู้การทำปลาสาม ด้วยตนเองจากการบอกเล่า จากการสังเกตพ่อแม่พาทำ การประชุมกลุ่มย่อย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการศึกษาดูงานในชุมชนทำปลาสามดอนระนาม พบว่า รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพ ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในการทำอาหารปลาสามสมุนไพร เกิดจาก การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มอาชีพมีความสนใจที่จะทำปลาสามเพื่อรับประทาน หรือเพื่อจำหน่าย ควรมีเครือข่ายระหว่างกลุ่ม ระหว่างชุมชน รวมทั้งในลักษณะเครือข่าย ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วม (P : Participation) 2) มีความสนใจ (I : Interest) 3) การสร้างเครือข่าย (N : Network) 4) การสนับสนุน (S : Support) 5) การเรียนรู้ด้วยตนเอง (S : Self-directed) 6) สังคมแห่งการเรียนรู้ (S : Social Learning) ในรูปแบบ PINSSS Model ที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Rapeephat (2004) ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลต่อความต้องการของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ทั้งนี้ ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้น การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึงวิธีการดำเนินชีวิตบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม เพราะกลุ่มคนในชุมชนมีความแตกต่างกันในลักษณะบุคคล เศรษฐกิจ การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนโดยสรุปมีขั้นตอนทั้งสิ้น 5 ขั้นตอนคือ 1) การวิเคราะห์ - สังเคราะห์ปัญหาของชุมชน 2) การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต 3) การกำหนดกิจกรรม 4) การดำเนินกิจกรรม และ 5) การประเมินผลกิจกรรม เป็นขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ทั้งนี้เนื่องจาก การเก็บข้อมูลแต่ละกิจกรรมได้นำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสามเส้า และการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับ Gillis & Jackson (2002) วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น หากมีการจัดบันทึกข้อมูล การสัมภาษณ์พูดคุย และการบันทึกประจำวัน และบันทึกส่วนบุคคล เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการสร้างข้อมูลที่ไว้ใจได้วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ช่วงมีการการสนทนากลุ่ม นักวิจัยได้สร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการอภิปรายที่มีมุมมองแตกต่างกัน สอดคล้องกับ Marshall & Rossman (2016) เสนอแนวความคิดว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนมากรู้จักคุ้นเคยกัน เกิดการยอมรับและเห็นคุณค่า คุณค่า เนื่องจากผู้เข้าร่วมทุกคนมีโอกาสสื่อสารกัน การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบใหม่ในการ สืบสวน และเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย ช่วยให้ นักวิจัยสามารถเข้าถึงหัวข้อวิจัยได้อย่างเสรีในการฝึกอบรมปฏิบัติการการทำปลาสาม ในชุมชนทั้ง 3 แห่ง ทำให้เกิดความสนใจ บริบทของสภาพแวดล้อมในแต่ละชุมชน และคนในชุมชนยอมรับมีการทำหน้าที่ของแต่ละบุคคลโดยการบันทึกกิจกรรมแต่ละขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ เดือนพฤศจิกายน 2561 ถึง เดือน กันยายน 2562 ตลอดสิ้นสุดโครงการวิจัย

3. แนวทางการสร้างอาชีพแก่ผู้สูงอายุ จากการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารจากภูมิปัญญาปลาสามสมุนไพร พบว่า ภาครัฐ ภาคชุมชน แสวงหาช่องทางการตลาด ให้มีทุนหมุนเวียนอาชีพผู้สูงอายุ ให้ลดการพึ่งพาจากภาครัฐ แม้ว่าการทำปลาสามสมุนไพรจะมีการทำมาในชุมชนมาก่อนก็ตาม การสร้างกรอบความคิดการให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน ให้นำไปสู่การสร้างอาชีพ จำเป็นต้องมีสิ่งที่อำนวยความสะดวก

สะดวกแก่สูงอายุด้านสถานที่จำหน่าย นำการตลาดมาสนับสนุน สอดคล้องกับ Stuart-Hamilton, Ian (2012) ได้วิจัยการเรียนรู้ผู้สูงอายุ พบว่า จดจำเรื่องอดีตได้ดี ต้องการปฏิบัติเป็นลำดับขั้นตอน ให้มีส่วนร่วมคนในชุมชนมีบทบาทหลักคอยกระตุ้นให้เกิดความจำมากขึ้น และสอดคล้องกับนโยบาย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุวัยเกิน 60-69 ปีมีงานทำ มีรายได้ที่เหมาะสม และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) (Ministry of Labour 2018) ได้มีมาตรการส่งเสริมด้านการงานและหารายได้การฝึกอาชีพและการจัดหางานที่เหมาะสมกับความสามารถ เป็นการร่วมกันพิจารณา ศึกษาหาแนวทางการขับเคลื่อน การสร้างอาชีพ รองรับสังคมสูงวัย ให้มีงานทำ มีความรู้ ความสามารถ มีรายได้ในการประกอบอาชีพ ส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระ สร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุ 1 อำเภอ 1 ภูมิปัญญา และส่งเสริมการมีงานทำผู้สูงอายุในการเพิ่มโอกาสการประกอบอาชีพ

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแนวทางการสร้างอาชีพแก่ผู้สูงอายุ 1) ควรจัดศูนย์ข้อมูลจำหน่ายปลาสดสมุนไพรให้สะดวกซื้อ 2) ควรจัดสรรทุนอุดหนุนกลุ่มอาชีพแก่ผู้สูงอายุแบบให้เปล่า สูตรปลาสดผักสมุนไพรไร้กาก 3) พัฒนาปลาสดให้เป็นอัตลักษณ์อาหารขึ้นชื่อของตำบลละหาน อ.จตุรัส จ.ชัยภูมิ ต่อยอด จากการวิจัยสู่ชุมชน เป็นนวัตกรรมทางสังคมสู่ ทางเลือกอาชีพการสร้างงานอาชีพและรายได้แก่ผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 นักวิจัยและผู้สนใจการวิจัยเชิงพื้นที่ สามารถนำกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนดำเนินการวิจัยเชิงพื้นที่ได้

1.2 องค์กรด้านการวิจัยนำรูปแบบ PINSSS Model ไปประยุกต์ใช้เพื่อจัดกระบวนการบริหารงานวิจัยชุมชน สังคม ที่มีประสิทธิภาพ

1.3 ต่อยอดงานวิจัย ด้วยการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ นำมาสู่การสร้างงาน ในรูปแบบอาชีพผู้สูงอายุที่หลากหลายและ ที่เหมาะสม ด้วยความร่วมมือของประชาชนและผู้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม มีทิศทางและเป้าหมายร่วมกัน เกิดการพัฒนาสูตรปลาสดสมุนไพรชัยภูมิ ได้ต่อเนื่อง

1.4 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดทำศูนย์กระจายข้อมูลและจำหน่ายปลาสดสมุนไพรกลุ่มผู้สูงอายุ ผลกระทบงานวิจัย ผู้นำชุมชนได้รวมกลุ่มอาชีพทำปลาสดที่บ้านหนองบัวบานใต้ที่ 089-9831827 กลุ่มชาวบ้านท่ากอก ได้ที่ 088-4763539 และที่กลุ่มชาวบ้านหนองไผ่งามใต้ที่ 088-3730211 เพื่อจัดส่งปลาสดไปจำหน่ายเป็นช่องทางช่วยสร้างรายได้ผ่านบทความวิจัยในครั้งนี้ได้

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการเก็บข้อมูลที่ใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลหลากหลาย เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ต่อยอดขยายพื้นที่ให้ครอบคลุม 19 ชุมชน รอบบึงละหาน ประกอบด้วย บ้านห้วยยางน้อย, บ้านน้อย, บ้านทุ่งป่าเชือก, บ้านเสียวน้อย, บ้านห้วยเขมร, บ้านละหาน, บ้านละหาน, บ้านห้วยยาง, บ้านหนองหญ้าขาวนก, บ้านโนนจาน, บ้านท่าศาลา, บ้านกันกง, บ้านโคกแพงพวย, บ้านลี, บ้านหนองสมบูรณ์, บ้านดอนละนาม, บ้านโนนสง่าสามัคคี, บ้านโนนไฮ, หมู่ 14 บ้านโนนจาน ร่วมทำปลาสามเพื่อสุขภาพ สะอาดปลอดภัย สร้างรายได้แก่ครอบครัว

2.2 ควรมีการนำ PINSSS Model ขยายรูปแบบไปใช้วิจัยเชิงพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด (Best Practice)

เอกสารอ้างอิง (References)

- กระทรวงแรงงาน. (2561). รายงานสรุปการขับเคลื่อนและเร่งรัดการดำเนินงานตามนโยบายรัฐบาล (รอบวันที่ 12 กันยายน 2559 – 30 กันยายน 2560). กรุงเทพฯ : กระทรวงแรงงาน เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2560.
- กองบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2561). บทความ : กองบริหารงานวิจัย มข. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประภาพร มโนรัตน์. (2556). ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง: ผลกระทบและบทบาทสังคมกับการดูแล. อดิเรก : วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีน.
- ประเวศ วะสี. (2560) กระบวนทัศน์ใหม่ และยุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนสุขภาพผู้สูงอายุ.
- ลักขณา สกุลลิขเรศสีมา และเดือนเพ็ญพร ชัยภักดี. (2561). ต่อยอดงานวิจัยปลาสามพิษสมุนไพรไร้ก้างของดีขึ้นชื่อเมืองพญาแล”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.nationtuathai.com>. สืบค้น 20 ธันวาคม 2561.
- วิจารณ์ พานิช. (2548). การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้ (สศส.). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2559). ประชากรสูงอายุปัจจุบันและอนาคต. กรุงเทพฯ : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลละหาน. (2560) แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลละหาน 2560-2564. เอกสารอัดสำเนา.
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษา นโยบายสาธารณะสุข.

- Agrandoff, R. (2007). **Managing within Networks : Add value to Public Organization.** Washington D.C. : Georgetown University Press.
- Gillis, A., & Jackson, W. (2002). **Research Methods for Nurses: Methods and Interpretation.** Philadelphia : F. A. Davis Company.
- James, D. W. (2007). **Knowledge Sharing in a Human Resource Community of Practice.** Dissertation Applied Management and Decision Science : Walden University.
- Knowles, M. S, Holton, E. F. & Swanson, R. A. (2005). **The adult learner.** 8thed. London & New York. Routledge.
- Marshall, C. & Rossman, G. (2016). **Designing Qualitative Research.** 6th Ed. Thousand Oaks : Sage Publications.
- Stuart-Hamilton, Ian. (2012). **The Psychology of Ageing.** 5th Ed. London, UK : Jessica Kingsley Publishers.

Translated Thai References

- Lahan Subdistrict Administrative Organization. (2017). **Lahan Subdistrict Administrative Organization Development Plan 2017-2021.** Copied documents. [In Thai]
- Manorat, P. (2013). **Elderly people who are alone: effects and social roles and care.** Uttaradit: Boromarajonani Nursing College. [In Thai]
- Ministry of Labour. (2018). **Summary report of driving and accelerating operations according to government policies (12 September 2016 - 30 September 2017).** Bangkok: Ministry of Labor Document for the 2017 Annual Meeting. [In Thai]
- National Statistical Office. (2016). **Current and future aging population.** Bangkok: Information and Communication Technology Center Office of the Permanent Secretary for Social Development and Human Security. [In Thai]
- Panich, V. (2005). **Knowledge management Practice Edition Institute for the Promotion of Knowledge Management (ITD).** Bangkok: Mind Health Publishing. [In Thai]
- Rapeephat, A. (2004). **Public participation in development work.** Bangkok: Health Policy Education Center. [In Thai]

- Research Management Division, Khonkaen University. (2018). **Articles: Research Division, KKU Khon Kaen:** Khon Kaen University. [In Thai]
- Sakullikitkaretsrima, L. and Chaiphakdee, D. (2018). **Extending the research of herbal fish, phlegm, unleashed, better name, Phaya Lae.** [Online]. Accessible: <http://www.nationtuathai.com>. Retrieved December 20, 2018. [In Thai]
- Wasri, P. (2017). **New process and strategy.** 2nd ed. Bangkok: Office of the Elderly Health Support Fund. [In Thai]